

Hibru **Gamuk ameb lehaqta**

Mat araq in Juda on mataw Yesus anan helmo haqiyta na asor gilumsihnan haqad sansandek ka mar tonta. Juda on mataw na in Hibru nan bilaq yaqayta iyan in ginan araq Hibru usaqtamo. Teq nog diq sansandek ka mar tonta na i a hi hurit.

Juda on mataw na in Yesus ago suleq muzinad ossa in gigo walmataw asor afaqan negad gimeqin ton yaqay. Gimeqin tonsa on mataw na in Yesus huloseq gigo lotu kwaziqta nabmo in muleqeq ta lehnan ginad em yaqay. In ginad nazaq emsa sansandek ka anamren in ginad meqinta na wastitayid in giwaz meqniyeq Yesus in gimen dante amta na a hi hulosa daqay haqad in gimen sansandek ka mar tonta.

Sansandek ka in nagah aseseqta ezeqmanmo ginan bilamta. Danmebta na in kazaq. Yesus in God atatinmo diq. In og kab osad afaqan kabemmo teq santitiy ayahmo sorim teq in abin ayah diqta wam. Daq naqmo amalib Yesus in i gilumsiheq ta giwaqdaqta amatin tiqiyim osaqta (Hibru 2.10). Nazaq iyan in abin ayahta na angelo gibin teq Moses abin teq Juda gigo tamaz mat danmebta na abin tigiquriyam bug.

Teq gamuk afaqin gigerta na in kazaq. Yesus bolim i gimen ahol nog hulosisim inmo ahol tamaz nog God ugim in i gigo daq meqinta amebay tisuhol bug. Suhol bugan God in anan bilaqan in i gigo tamaz mat danmebta iyim osaqta. Osad

in i gimen dante wastitayim i le God amebmo diq gwahtişamta na ago dan ez in tihās ig. Nazaq iyan in i gimen kabiy emaqta na in Juda gigo mataw tamaz em yaqayta na gigo kabiy tuquriyam bugmo.

Teq gamuk afaqin ezeqmanta na in kazaq. Yesus i gimen dante dimunta na eman i abu a hi ulumad i giwaz meqniyeq afaqan sorad gituw a hi hiqiyam. I mataw kwaziqmo osiyta na ginadin emad in God anan helmo haqad osim moqiyta nazaqmo diq i emam. On mataw kwaziqta na gime le os dimunta Heven-ib usaqta na ahol waq nog iyad in afaqan sorad ginadnad a hi em yaqayta. Ari i nazaq a hi emeq luweq i Yesus muzad inaq lehad teq dan aliqabmo i gihol buliyeq ta muleqam. Nazaq iyan mat sansandek mar tonta na bilam, Afaqan amo amo ne giholib gwahtişsa ne gigo ginad helmota na ne waz naqmo hiqiysa le ne gigo moq akamnib iyan ham. Ne Yesus ago hib gime ussa in ago daq na ne muziniy ham. Ad ne an wamuzad an agem zaway ugad ne bunmo araqibmo os dimunta nab le gwahtişiy ham.

Yesus in angelo giquriyam bugta

God atatin in gamuk ig

¹ Kwaziqmo God in ame kabemmo i Juda gisesan gibilenad in daq amo amo amalib in ago gamuk eman nantut giqezab gwahtişyaqta.

² Ari muran kam abebtanta kab God in atatinmo aqezab i tigibilan. God in atatin na atowun emim in zaway bunmo abenab tişamta. Ad in atatin

na amalib og teq kait teq nagah bunmo giqeman gwahtiqiyta. ³ Amam ahol anuwan teq abin ayahta na in amidon na aholib us bugaqta. Sa amidon na ago zaway teq in anad awaz meqinta teq in ahol anaghan bun diqmo in amammo nogta. In ago gamuk awaz meqinta na amalib nagah bunmo zaway negsa in usayta. Teq in on mataw gigo daq meqinta gisuholan gibusirinan tihiqiy bugan teq in gwale King Awaz Meqin Diqta ulilib osaqta na aben aqabun ban tuqos wom.

God atatin abin in angelo givin uriyamta

⁴ God atatin abin in angelo givin uriyamaqta. Nazaq iyan in ban waqim osaqta na in nazaqmo angelo gigo ban uriyamaqtamo. ⁵ Na ezaqgo kwaziqmo God in ago amidon na kazaq bulon, Ni ya itatin ham. Muran ya ni tiniqulal tonaiq haqad in bilam ham. *Buk Song 2.7*

Ad in ta bilam,
Ya in amam iyeq ossa in ya itatin iyeq tuqosdaq ham. *2 Samuel 7.14*

Ari kam gineh diq God in atatin anan bilamta nazaqmo in angelo araq anan bilam? Na haiqgam. ⁶ Teq in ago Amidon aqenta na emid og kab tubolnan haqad in kazaq ta bilam, God ago angelo bunmo in amun kaqmo abin iluwiy ham. *Lo 32.43*

⁷ Ari in ta angelo ginan kazaq bilam,
In ago angelo giqeman in tim nog iyim luwayta ham. Ad in giqeman in faq amileq nog iyim ago kabiy emad luwaytamo ham. *Buk Song 104.4*

⁸ Teq God in atatinmo anan kazaq bilam,

Ni God ham. Ni king iyeq kuluwa-kuluwmo tuqosdaq ham. Osad ni ningo maror aduganib daq titnonta amalib ningo on mataw tigiwamuzdaq ham.

⁹ Ni daq titnontaqmo anan ninad bilaqsa ni daq meqinta anan nigem meqniyaqta ham. Nazaq iyan ningo God in ni nimaqbelab masil wazbalan woqsa in ni ninan bilam, Ni niyogniz gilikmanib ninmo nibin ayahta iyeq ni ninad dimniysa osdaq haqad in bilam ham. *Buk Song 45.6-7*

¹⁰ Ad in atatin bulonim kazaq bilammo, Iyahta ham kwaziqmo diq ni og ka eman gwah-tiqim in awaz timeqniyim usaqta ham. Ad ninmo nibenab ni kait teq nagah bunmo ulilib usayta na giqamta ham.

¹¹ Og kait inaq timeqniydaqta ham. Teq ninmo nazaqmo kuluwa-kuluwmo tuqos tutdaqta ham. Nagah giger na in kwaziq tiqiy has daqayta ham. Bilaqne tubusan kwaziq iyim tartay bugaqta nazaq in tiqiy daqay ham.

¹² Teq nagah nagan kwaziq iyid ni bilaqne mat aholsihen hasim ayaqta nazaq nog ni giqaydaq ham. Giqayeq teq ni nagah nagan giwazbuliyid muturta tiqiydaq ham. Bilaqne mat tubusan kwaziqta hasim hunegad muturta waqim aholib emaqta nazaq nog ham.

Teq ningo daq a hi buliysa ni osaq nazaqmo ni tuqos tutaqta ham. Ad ni kuluwa-kuluwmo osad ningo kam a hi hiqiydaq ham. *Buk Song 102.25-27*

¹³ Teq God in atatin kazaq bulonmo,
Ni ya iben iqabun ban kab ya imen emad ossa
ya ningo bab giqemid nisen ahaqenib tiqiy
bug daqay ham. *Buk Song 110.1*

Teq kam gineh diq God in angelo araq anan nazaq
bilamta? Na haiqgam.

¹⁴ Ari angelo in naga matawun diqta? In
bugawta teq in God ago kabiy emayta. God in
giqeman lehad in on mataw God ago os dimunta
teq waq daqayta naqmo gilumsihayta.

2

*God i gilumsihim ta giwaqaqta na in daq ayah
diqta*

¹ God atatin ahol abin in ayah diqmo. Nazaq
iyan gamuk i tuhuritta na i gimaqbelab waz
naqmo hiqiyad muzinuq. Luweq i gidan sosil
iysa i gamuk tuhuritta na kiskismo hulosad ta
muleqam. ² Kwaziqmo God ago gamuk angelo
gibenab bolta na in awaz meqin diq usyaqta.
Ussa mat araq in gamuk na ago gunun araq
othasad itiyoneq in daq meqinta amta na ago
afan waqyaqta. ³ Ari muran God in i gilumsiheq
ta giwaqnan haqad dante muturta amta ka in daq
ayah diqta. Nazaq iyan i daq ayahta na gileh
ugeq abeb i gigo daq meqinta na ago afan i waqad
i edob tukeq leham? I tukamta adanteqin araq
haiqmo diq.

God i gilumsiheq ta giwaqdaqta agamukan na
Iyahta inmo danmeh bilamta. Bilaqsa mataw in
ago gamuk na huritim in aqez tutad i gibilenim
bilaqiy, Nagah ka i gime anonabmo ahol wawta

haqiy. ⁴ Haqsa God inmo gamuk na zaway ugnan haqad in mataw na gisen baysihad daq azawayin inaqta amo amo emad in kabiy azawayin inaqta amo amo giholib eman tugwahtiyyaqmo. Gwah-tiqsa God anad bilaqsa in anadibmo ago Bugaw Dimunta naw nog on mataw tinegyaqmo.

Yesus amomo i gilumsiheq ta giwaqdaqta

⁵ Ari abeb og ka ahol buliyeq mutur iydaqta na i anadin emuq. God in og muturta na wamuzgo haqad angelo a hi giqam. Haiqqam. ⁶ Mat ara q God ago marib gamuk kazaq emim in bilam, God ham, on mataw ogibta in ezaq diq iyan teq ni in ginadin emaqta? ham. Doh haqad ni on mataw ogibta ginadin emad ni anononmo giwamuzaqta? ham.

⁷ Ni on mataw giqeman in kam asitmo angelo gihaqenib iyim osayta ham. Teq ni giwaz-inad gibin ayahta na negan in og kab n-gah bunmo giquriyamim in ameb diq iyim osayta ham. ⁸ Ossa ni nagah bunmo eman on mataw gihaqenib ussa in giwamuzayta ham.

Buk Song 8.4-6

God in nagah bunmo mataw gihaqenib emad in nagah ara q hulosan mataw gihaqenib samanmo a hi usaqta. Ta teq muran nagah bun diqmo mataw gihaqenib ussa in giwamuzayta nazaq i ahol a hi waqauqta. ⁹ Ari Yesus teq i ahol waqauqta. God in Yesus eman in kam asitmo angelo gihaqenib iyim osta. Daq na amalib God agem dimunta igad in Yesus eman bolim in on mataw og saw bunmo gigo ban waqim in gimen santitiy ayahmo sorad osim momta. Nazaq

iyān God Yesus wazan eraqan teq in wazīnad ahol abin ayahta ugan muran in nagah bunmo gīquriyamim ameb diq iyim osaqta.

¹⁰ God in nagah bunmo gilulinta teq in nagah bunmo gīqamta. In ago onmin helmo haqayta na kabemmo giwaqeq gīqad in ago saw anuwanta nab tugwalehnan haqad in Yesus eman in santitiy ayahmo sorta. Sorim teq in mataw giwaqeq ban dimuntab gīqemdaqta amatin dimunta tiqiy. Nazaq iyan God in Yesus eman santitiy sorta na in daq dimunta am. ¹¹ Na ezaqgo Yesus in God ago on mataw bunmo gīqeman in God ago onmin tawon diqta iyayta. Sa Yesus amam in God-mo. Nazaq iyan Yesus in God ago onmin na ginan ya imagniz teq ya ihiyan haqnan amebay a hi woqaqta. ¹² Inmo bilam,

Ya teq ni nibin ya imagniz ihiyan gigo hib tibilaq-daiq ham. In humab woleq ni ninan sorsa ya in gilikmanib nenaq bar wazad ya ni nibin tiqiluw daiqmo ham. *Buk Song 22.22*

¹³ Ad in ta bilam,

Ya ihol bunmo God ago hib emim ya inmo amen tiqemaiq ham. *Aisaya 8.17*

Teq in bilam,

Ahol waqiy ham. God in ago onmin ka ya ibenab eman ya nenaq i kawa osauq ham. *Aisaya 8.18*

Yesus i gilumsihnan haqad mat diq iy

¹⁴ Ari onmin nawa ya teko ginan bilayta na in mataw diqta gisan ginedan inaqta. Nazaq iyan Yesus in nazaqmo mataw gisan waqim in mat diq iytamo. In moqeq i gibabun moq ago azawayin

wamuzim osaqta na ago zaway alulin tuwolnan haqad in mat diq iyta. Teq i gigo bab na Satan-mo. ¹⁵ On mataw bunmo amunib osad le adinowan iyim in moqnan rabayta. Rabsa Satan in gigo rab na muzinim giqirquran in anad muzinad osayta. Ari Yesus in bab na abenab on mataw giwaqid in gibabun na anad a ta hi muzin daqay haqad in momta.

¹⁶ Helmo. Yesus in angelo gilumsihnan a hi mom. Haiqqam. In on mataw Abraham asen muzinad helmo haqayta naqmo ginadin emad in momta. ¹⁷ Teq Yesus in amaqbaban helmo haqayta na gilumsihnan haqad in ginogmo diq iyan daq bunmo in amaqbaban giholib gwah-tiqaqta nazaqmo in aholib gwahtimtamo. Nazaq iyan muran in tamaz mat danmebta tiqiyim in on mataw anad negad ago kabiy anononmo emaqta. Emad in mataw gigo daq meqinta amenin emad in God ago agem meqniy walemaqta. ¹⁸ In santitiy ayahmo sorsa og ka ago daq bunmo ulum waqsa in loyin kamta. Nazaq iyan on mataw giholib daq gilumwaqgo gwahtiqa in anononmo gilumsihdaqta.

Yesus in Moses uriyam bugta

3

Yesus abin Moses abin uriyamta

¹ Ya imaqbaban tawon diqta, God ulilib osad ne gililewunan ne inaqmo in ago on matawta tiqiyiy. Ne Yesus-mo anadin emiy. God in eman in i gimen gamuk helta a bolta teq in i gigo tamaz mat danmebta iyim osaqta. Ossa i in

abin nazaq diqmo on mataw gibilenauqta. ² God kabiy na ugan in og kab osad God anad bunmo tumuzin bugta. Kwaziqmo Moses in God ago on mataw giwamuzad God anad muzin bugad kabiy emyaqta nazaqmo Yesus amtamo. ³ Teq og kab mataw maqbab iyim osayta na gigo hib in gimam ayahta naqmo abin in atatziz bunmo gibin uriyamaqta. Ad nazaqmo Yesus abin in Moses abin ayahmo uriyamaqtamo. ⁴ Mataw gisenlul amulik-mulikmo in gisesan gilulib gwahtiqayta. Teq God inmo on mataw en bunmo gigeman gwahtiqiyta. ⁵ Moses in God ago kabibiy mat dimunta iyim in God anad bunmo muzinad God ago on mataw gimen kabiy emad osyaqta. Kabiy emad in God nagah abeb teq emid gwahtiqdaqta na agamukan in ago on mataw gibilenyaqta. ⁶ Ari Krai in God atatin diq iyim in God anad bunmo tumuz bugtamo. Muzinim muran in God ago on mataw bunmo gifaqin iyim in giwamuzim osaqta. Nazaq iyan in amomo i gilumsihdaqta na i anan helmo haquq. Ad in teq i gidimun tondaqta na i amen emad i ginad dimniysa abin bilaquq. I ginad helta na waz naqmo hiqiyad teq i inaqmo God ago on mataw Yesus giwamuzim osaqta na tiqiyammo.

Mataw nan othasayta na in God ago saw ginamur emayta nab le a hi gwahtiq daqay

⁷ Nazaq iyan i God ago Bugaw Dimunta aqez God ago gamukib usaqta ka i hurituq. Gamuk nab God kazaq i gibilenaq,
Muran ne ya iqez huriteq teq ne gigem hi soqotan haqaq. ⁸ Kwaziqmo ne gisesan nan a hi

huritad ya iqez othasiyta nazaq ne hi emiy haqaq.

Kam nab in saw amatawun haiqtab osad ya ilum waqiyta haqaq. ⁹ Saw nab ne gisesan ya inan helmo a hi haqad ilum waq yaqayta haqaq. Ilum waqsa ya daq azawayin in-aqta kabemmo eman gwahtiqa in ulig 40 nazaq ahol waqad luwiyta haqaq. Teq haiq, in ginad asit a hi emiyta haqaq.

¹⁰ Nazaq iyan ya in ginan bilay, Tutimmo in gigem yaqgo hib pesanmo usaqta hay haqaq. In yaqgo maror anan ginad a hi em hasayta hay haqaq. ¹¹ Haqad ya igem meqniysa in ginan bilay, Helmo diq in yaqgo saw ginamur emayta nab le a hikidik gwahtiq daqay hay haqaq. *Buk Song 95.7-11*

Isrel on mataw God ago gamuk othasiyta nazaq i hi emuq

¹² Ya imaqbaban, ne gihol waziy. Luweq ne gilikmanib gimaqbab araq anad meqinta agemab ussa in anad helta na huload God Kayeqmo Osaqta na gileh tuqugdaq. ¹³ God ago marib in kam anan Muran hamta na akaman muran kawa i osauq. Nazaq iyan kam bunmo ne gamuk dimuntaqmo an bulonad an zaway ugiy. Luweq ne gilikmanib mat araq anad meqinta gwahtiqad kat ugsa in muzinad luwad agem tisoqotdaq. ¹⁴ Kwaziqmo i God anan helmo hawta naqmo i ginadib us tutan. Us tutsa i ginad helmota na waz naqmo hiqiyeq ossa le i gigo moq akamnibmo iyan. I daq nazaq emad oseq teq i Kraiss ago on

matawmo diq tiqiyam. ¹⁵ Daq alulin na ago iyan God in ago gamukib kazaq bilam, Muran ne ya iqez huriteq teq ne gigem hi soqotan ham. Kwaziqmo ne gisesan nan a hi huritad ya iqez othasiyta nazaq ne hi emiy ham.
Buk Song 95.7-8

¹⁶ Ne gisesan na gigo kamub gingan diq God aqez huritim teq in girerey emad ago gamuk othasiyta? Na on mataw bunmo Moses giwaqim Isip hulosisim giqad lahta naqmo in daq na emiyta. ¹⁷ Teq in ulig 40 nazaq saw amatawun haiqta nab ossa God in gingan diq ginan agem meqniyta? Na on mataw daq meqinta emiyta naqmo in ginan agem meqniyta. Agem meqniyan mataw na moqim gisan saw amatawun haiqta nabmo giquisiyta. ¹⁸ Teq God in mataw gingan diq ginan bilam, Helmo diq ham in yaqgo saw ginamur emayta nab le a hi gwahtiq daqay ham? Na on mataw in ago gamuk othasiyta naqmo in ginan nazaq bilamta. ¹⁹ Nazaq iyan i ginad emuq. On mataw na in God ago gamuk anan helmo a hi haqsa iyan God giwasihan in ago saw ginamur emayta nab le a hi gwahtiqiy.

4

God ago on mataw gimomo in God ago saw ginamur emaytab gwahtiqayta

¹ Ari God in ago on mataw giqemid in ago saw ginamur emaytab le tugwahtiq daqay haqad in hel diqmo tibilamta. Bilaqan in ago gamuk hel diqta na akaman a hi hiqiyad in muran us tutaq. Nazaq iyan i gihol diq wazuq. Luweq gamuk

na akaman us tutsa ne gilikmanib mat araƣ le saw nab a hi gwahtiƣdaq haƣad. ² I God ago gamuk dimunta tuwawta. Teƣ kwaziƣmo Isrel in God ago gamuk dimunta tuwaƣiytamo. Ta teƣ in gamuk na huritim anan helmo a hi haƣan gamuk na a hi gilumsih.

³ Na ezaƣgo i on mataw God anan helmo ti-hawta naƣmo God ago saw ginamur emayta nab le tugwahtiƣamta. God bilamta nazaƣ. In bilam, Ya igem meƣniysa in ginan bilay, Helmo diƣ in yaƣgo saw ginamur emayta nab le a hikidik gwahtiƣ daƣay hay ham. *Buk Song 95.11*

Helmo gamuk na in Moses ago kamub daƣ gwah-timta naƣmo anan bilamta. Ta teƣ kwaziƣ diƣmo og ka mutur gwahtimta nabmo God in ago kabiy eman tihiƣiyta. ⁴ Na ezaƣgo God ago mar asor ban gamuk araƣ kam 7-ta na anan kazaƣ bilam, God in ago kabiy bunmo emim tihiƣiyan kam 7-ta nab in anamur am ham. *Jenesis 2.2*

⁵ Teƣ gamuk teko i huritta nab in kazaƣ ta bil-ammo,

Helmo diƣ in yaƣgo saw ginamur emayta nab le a hikidik gwahtiƣ daƣay hay ham. *Buk Song 95.11*

⁶ Mataw kwaziƣmo God ago gamuk dimunta huritiyta na in gamuk na othasad in le a hi gwahtiƣiyta. Ta teƣ mataw ginamur em daƣayta agamukan na in us tutaƣ. Us tutsa i ginad emauƣ, On mataw ta asor teƣ God ago saw ginamur emayta nab le tugwahtiƣ daƣay haƣauƣ. ⁷ Ari on mataw kwaziƣta na le a hi gwahtiƣiy. An ulig kabemmo le tihiƣiyan teƣ God in kam ta araƣ mataw le gwahtiƣ daƣayta na Devit aƣezab eman

gwahtiqa in bilam, 'Muran' ham. Teko i bilawta nazaq. Gamuk na bilam, Muran ne God aqez huriteq teq ne gigem hi soqotan ham. *Buk Song 95.7-8*

⁸ Ari kwaziqmo Josuwa in ago on mataw na giqad leheq giqemid in ginamur tiqemid teq gamuk nawa bilam, 'Muran' hamta na akaman tihiqiy nag. Hiqiyid God in kam ta araq mataw le ginamur em daqayta na anan a ta hi bilaq nag. ⁹ Nazaq iyan i ginad emauq, God ago on mataw ginamur em daqayta akaman muran us tutaq haqauq. Us tutsa kwaziqmo God in kam 7-ta nab anamur amta nazaqmo in ginamur tiqem daqaymo haqauq. ¹⁰ Teq on mataw God ago saw ginamur emaytab gwahtiqim ginamur emayta na in kabiy bunmo tuhulosim teq in ginamur emayta. Kwaziqmo God ago kabiy tihiqiyan in anamur amta nazaq. ¹¹ Nazaq iyan i bunmo zaway diq iyeq saw ginamur emayta nab le gwah-tiquq. Luweq i gigo mat araq in nan othas adan muzineq kwaziqmo Isrel nan othasiyta nazaqmo in emeq in tuwoqdaq haqad.

¹² God ago gamuk kayeqmo usad kabiy atoran diqmo emaqta. In baqir ame gigermota na uriyamim in ame meqin diqta. Gamuk na in mat ulum turim amuganibmo diq lehim aditin tutim usaqta na ulum tayan milhesaqta. In liqabmo diq lehim mat anad hares agemab usaqta na giqurotan giholbin iyim usaqta. Nazaq iyan gamuk na in i ginad gigemab ulilemim usaqta na bunmo eman ulal iyaqta. ¹³ Nagah bunmo God giqamta nagan gigo araq diq in God ameb a hi ulilemdaq. Haiqqam. Nagah nagan bunmo

ulalab God amebmo diq giqu sayta. Ussa God in i gigo daq bunmo i emauqta na anononmo ulum kemaqta.

Yesus Heven-ib God ago maror muturta na ago tamaz mat danmebta iyim osaqta

Yesus in i gigo tamaz mat danmebta

¹⁴ Ari i gigo tamaz mat danmebta araq nawa osaqta. In ulilib Heven-ibmo diq le tugwahtimta. Na in God atatin Yesus-mo. Nazaq iyan i in awagamun helta nazaq bilaqad i ginad hi buliyuq. ¹⁵ Na ezaqgo i gigo tamaz mat danmebta na in i ginan anad meqniyaqta. Gilumwaq meqinta i giholib gwahtiqaqta nazaqmo in aholib gwahtimtamo. Ta teq in woqim daq meqinta araq a hi am. ¹⁶ Nazaq iyan God in ago ban tawontab ossa Yesus i gisen baysihsa i hi rabad God agerabmo diq loquq. I Yesus abinib in agerab loqsa in i ginan anad meqniysa agem dimunta tiqigdaq. Sa i gigo afaqan ezaq usaqta na i bulonsa in i tigilumsihdaq.

5

Tamaz mat danmebta Yesus-mo i gilumsiheq ta giwaqdaq

¹ Ari mat araq in tamaz mat danmebta iydaqta na adan kazaq. God inmo mataw gilikmanib mat araq atowun eman in gwahtiqim ban na waqaqta. Waqim in ago on mataw bunmo gigo ban waqim God anognib turad in gibinib naw amo amo God ugad teq in daq meqinta walemgo

atamazin emaqta. ² Teq tamaz mat danmebta na inaqmo in ago zaway haiqta iyim in ago walmataw ginad a hi em hasad God ago dan titnonta hulosayta na nenaq kiskismo lehaqta.

³ In mat diq iyim iyan in on mataw gigo daq meqinta walemgo atamazin emad teq inmo ago daq meqinta walemgo atamazin in emaqmo.

⁴ Tamaz mat danmebta na abin ayah diqta. Mat araq in kabiy na anadibmo ahol a hi ugdaqta. God-mo mat lilewunan in kabiy na waqaqta. Kwaziqmo in Aron lilewunta nazaqmo.

⁵ Ad nazaqmo Yesus in tamaz mat danmebta abin ayahta na in anadibmo ahol a hi ugmo. Haiqqam. God-mo Yesus atowun emim bulon, Ni ya itatin ham. Muran ya ni tiniqulal tonaiq haqad in bilam ham. *Buk Song 2.7*

⁶ Teq God ago mar asor ban in kazaq bilammo, Ni tamaz mat Melkisedek ago dauhibta iyeq ni tamaz akabiyen kuluwa-kuluwmo emad tuqosdaq ham. *Buk Song 110.4*

⁷ Kwaziqmo Yesus og kab osad in anad emyaq, God ya ilumsiheq iwaqid ya a hi moq has-daiq haqyaq. Haqad in God inaq gamuk emad susumun ugad in atoranmo ek tonad ago gaq inaq ame kabemmo bulonyaq. Bulonad in ahol wazan woqsa in God wazinad ahaqenib iyim osyaq. Nazaq iyan God in aqez tuhurit. ⁸ Yesus in God atatin. Ta teq in santitiy ayahmo sorad in ahol suleq ugad God aqez muzingo in hurit kamta.

⁹ Hurit kemim teq in tamaz akabiyen emdaqta na ago amatin dimun diqta tiqiyim in os kayeqmo kuluwa-kuluwmo osayta na alulin iyim osaqta. Ossa on mataw inmo aqez huritad muzinsa in os

dimunta na negaŋta. ¹⁰ Nazaŋ iyan God in atatin na atowun emim bulon, Ni Melkisedek nogmo iyeŋ tamaz mat danmebta tuŋosdaq ham.

I onmin amikmikta os nog hi iyuaŋ

¹¹ Ya inadib Melkisedek agamukan kabemmo bilaŋdaiŋta usaŋ. Na ya gibilen nagta teŋ ne gimaŋbel soŋotim usad ginad a hi hastitayaŋ. Nazaŋ iyan ya gamuk na alulin giŋisihunnan haŋad teŋ ya ne gibibiyowunaŋ. ¹² Kam sisaŋmo ne God ago gamuk huritad osiyta. Osim muran negmo gamuk na asuleŋin mataw tigibilen nagiya. Teŋ haiŋ. Ne gimaŋbel siŋim diŋ iyim ussa ne God ago suleŋ kiskista ne danmeb huritiya naŋmo ne a ta huritnan os nog iyay. Ne didaŋ atoranta neŋgo ahun haiŋta daŋaŋ. Ne susmo neŋgo ginad usaŋta. ¹³ Teŋ onmin amikmikta naŋmo in sus neŋayta. Ad in daŋ dimunta emgo adan a hikidik hurit kemayta. ¹⁴ Ari on mataw aseŋeŋ tiŋiy bugiya naŋmo didaŋ atoranta neŋayta. On mataw naŋanta in tutimmo giŋol suleŋ uŋad ginad emunad in daŋ ulum kemad dimun meŋin haŋgo in tuhurit kemiyta.

6

I zaway iyeŋ ossa teŋ God i tigilumsihdaŋ

¹⁻² Ari Kraiss ago suleŋ kiskista ne danmeb huritiya nab i roreŋ hi usuŋ. I ginad buliyeŋ gunun samanta a hi gilumsihaŋta nagan giŋleŋ uggo agamukan teŋ i God anan helmo haŋgo agamukan teŋ i yuw huzgo asuleŋin teŋ i mataw giŋolib gibin emeŋ giwazgo agamukan teŋ mataw moŋiyta na bunmo eraŋ daŋayta na agamukan

teq mataw hazizirib tureq gigo daq meqinta amenin waqad kuluwa-kuluwmo os daqayta na agamukan nagan bunmo i ta hi bilaquq. I bit ago tituq tileyeq teq i tituq na titegeq a ta leyamta na in dimun a haiq. Nazaq iyan i gamuk asamelan haiqta na hulosad i suleq awaz meqinta mataw ginad tizilimta huritayta naqmo i bilaq tuteq a lehuq. ³ Ari God i gibiyisa i mataw nazaqta iyid teq i suleq awaz meqinta nab tileham.

⁴ Ne ginad emiy. God in mataw asor ginad eman hastitayan in naw dimunta Heven-ib usim hitimta na waqim tiloyiniy. Sa God ago Bugaw Dimunta in giholib tuqoy soqotmo. ⁵ Mataw na in God ago gamuk loyinan in dimunmo diq iyta. Teq in God ago kam muturta azawayin inaq abeb teq gwahtiqaqta na tiloyiniymo. ⁶ Ari in nagah dindimunta na loyineq teq abeb in God gileh ugeq ari in ginad ta buliyeq gigo daq meqinta na gileh uggo akaman haiq tiqiydaq. Na ezaqgo in gigo daq naqmo amalib in bilaqne God atatin ayib dom a ta wolan in ulalab tursa mataw ahol waqad bilawunayta nazaq nog in tiqem daqay.

⁷ Urom sirisirimo ogib woqsa og na yuw dimunta waqad didaq eman anon dimunmo emsa og na in dimunta. Og naqantab on mataw didaq akabiyen emim in giholyon didaq dindimunta waqad dimunmo osayta. Nazaq iyan God in og naqanta anan anad dimniyaqta. ⁸ Ari og nab sirisirimo urom woqsa teq in am ta amo amo اساسuqin inaqta naqmo emid gwalsa og na in dimun a haiqta. In God ameb timeqniyim ussa abeb faq tuqoywordaqta.

⁹ I giyogniz dimunta, muran i gamuk atoran diqmo ne gibilenauq. Ta teq i ne ginan ginad kazaq emauq, God ne giwaqan ne inmo ago on mataw tiqiyim osayta haqauq. Ossa afaqan nawa i anan bilawta nazaq ne gigo hib a hi gwahtiqaq haqauq. ¹⁰ God in meqin a haiqta. Nazaq iyan ne kabiy dimunta emayta na ago in adek a hi zizaldaq. Sa ne in anadin emad ago on mataw tawonta na ginan ginad bilaqsa gilumsih yaqayta na ago in adek a hi zizaldaqmo. Ne daq naqanta muran tiqem tutayta. ¹¹ Teq i ginad ayahmo ne bunmo gigo hib usaqta na in kazaq. Ne amulik-mulikmo nazaqmo God ago kabiy atoranmo emad os tutiy haqauq. Ne nazaq emad teq ne ginadnad emad “God teq i gilumsiheq ta giwaqdaq o haiq?” haqad ne ginad kabemmo nazaq a hi usdaq. Ad ne ginad amulikmo God amomo ago hib ussa le in ne giyon kam anan bilamta nabmo teq in ne tigidimun tondaq. ¹² Ne gituw hi hiqiyen. Mataw God amen emim osad gituw a hi hiqiy yaqayta naqmo gisen ne muzinad luwiy. Mataw na in God anan helmo haqad gituw a hi hiqiysa osim muran in nagah God negnan hel diqmo gibilanta na tuwaq bugim osayta.

I God ago gamuk anan helmo diq haquq

¹³ Kwaziqmo God in Abraham nagah araq ugnan haqad hel diqmo bulonta. Bulonad in mat araq ahol abinib helmo ulilib bilaqdaqta na haiqgam iyan inmo ahol ananib in helmo diq ulilib ham. ¹⁴ In bilam,
Ya helmo diq bilaqaiq ham. Ya ni ayahmo diq
nidimun tonad nibar tonid teq abeb ni nis-

esan kabemmo diq tugwahtiq daqay ham.

Jenesis 22.17

¹⁵ God nazaq bilaqan Abraham in nagah na amen emad in hidmo atuw a hi hiqiy. An abeb nagah bunmo God ugnan haqad hel diqmo bulonta na in tuwaq bug.

¹⁶ Mataw og kabta in gamuk helmo diq ulilib tihaqnan haqad in mat araƣ abin in gibin uriyamta naqmo biyad in helmo haqayta. Teq in nagah araƣ anan an mugsan in gigo araƣ eraqeq helmo diq ulilib haqid mataw na bunmo gizez hiqiyta. ¹⁷ Ari God in ago on mataw gidimun tonnan hel diqmo bilamta. Ad in anad a hi buliydaqta na ago in on mataw na giqisihunnan haqad in ago gamuk na zaway ugad in helmo diq ulilib ham. ¹⁸ Teq nagah giger na God ago gamuk teq in helmo ulilib hamta na in a hi buliydaqta. Sa God in nagah giger na amalib i a hi kat igdaqta. Hikidik. Nazaq iyan in teq i gidimun tondaqta na agamukan i gigo hib bolan i gamuk na waz naqmo hiqiyauqta. I gamuk na waz naqmo hiqiyad i tukim lehim in ago hib ulilemim osad i a hi rabad giwaz meqniyim osauqta. ¹⁹ Nagah giger na in i giholib bilaqne anka afaqan meqinta i gihol waz nog iyim usaqta. Teq anka na in Tempel aduganibmo diq tubusan ayahta othenan usaqta na agilehrib gwahti lehim usaqta. ²⁰ Sa Yesus in tamaz mat danmebta Melkisedek ago dauhibta tiqiyim in i gimen dan emad in danmeb Tempel aduganib tubusan na agilehun ban le tugwahtimta. Gwahtiqim in i gimen tamaz akabiyan kuluwa-kuluwmo emad osaqta.

7

Melkisedek abin ayahmo diq

¹ Melkisedek in uliq Salem gigo king-ta teq in God Ulilib Diqta ago mat tamaz emyaqta araḡ. Kwaziqmo Abraham in mataw en ta asor gigo king nenaḡ an wolim in ginol emad luwim muleqim aquliqab ta lehsa Melkisedek in danib ahol waḡad bar tonta. ² Bar tonan Abraham in bab emad luwim nagah wamta na huseran humab 10 nazaḡ iyan in humab amulikmo waḡim Melkisedek tuḡuḡ.

Teq mat na aholnan Melkisedek haḡayta na alulin in ‘Daḡ titnonta ago king-ta’ haḡayta. Teq alulin ta araḡ na in ‘Salem gigo king-ta’ haḡaytamo. Ad gamuk Salem haḡayta na alulin in ‘gigem kiskista’ haḡayta. Nazaḡ iyan in on mataw gigem kiskismo usaḡta na gigo king-tamo. ³ Melkisedek anen nog teq in amam nog na i a hi hurit. In bilaḡne anen amam haiḡta nog osaḡ. Teq in asesan ginan na i a hi huritmo. Ad in anen amta akaman na teq in momta akaman na i a hi huritmo. Nazaḡ iyan in God atatin na adulan nog iyim in tamaz mat kuluwa-kuluwmo os nog iyaḡta.

⁴ Ne Melkisedek anadin emiy. In abin ayah diḡmo. I gises aḡenta Abraham in bab emad luwim nagah dimdimunta giwamta na huseran humab 10 nazaḡ iyan in humab amulikmo Melkisedek ugta. ⁵ Ari abeb Abraham ases Liway anaynayniz gwahtiḡan God in gitowun emad tamaz em akabiyān tinag. Negan God ago maror Moses bilamta na ago gunun araḡ bilaḡan Isrel

on mataw bunmo in gigo nagah bunmo huserid humab 10 nazaq iyid in humab amulik-mulikmo Liway anaynayniz na tineg yaqay. Isrel mataw bunmo Abraham asenlulib gwahtiğim in Liway mataw na nenaq maqbab iyim osiyta. Ta teq Liway asenlulibta na in gimaqbaban ta asor na bunmo gigo hib in gigo nagah ahumaban amulik-mulikmo waq yaqayta.

⁶ Ari Melkisedek in Abraham ases Liway asenlulibta a haiq. Ta teq in Abraham ago nagah asor inmo aholyon wamta. Waqad in mat God dimun tonnan hel diqmo bulonta na tubar tonmo. ⁷ Ari mat mataw gibar tonaqta na in mat ayahta. Sa mataw in gibar tonaqta na in mat ayahta na ahaqenib osayta. Mataw bunmo ginad nazaq emayta.

⁸ Teq Liway mataw Isrel gigo nagah asor waqayta na in mataw diq iyim moqayta. Ari Melkisedek teq haiq. In momta na abin God ago marib a hi ussa iyan in bilaqne tuqos tut nog iyaqta. ⁹ Helmo Liway matawta naqmo in gimaqbaban Isrel gigo nagah asor waqayta. Ta teq i kazaq bilaqam. Kwaziqmo Abraham in ago nagah huserim humab amulikmo Melkisedek ugsa Abraham ases Liway in ago nagah asor huserim humab amulikmo Melkisedek tuqugmo. ¹⁰ Na ezaqgo Melkisedek in Abraham danib ahol waqan Abraham in ago nagah asor Melkisedek ugsa kam nab Liway in ases Abraham aholib usad in bilaqne ases inaq garabmo in gigo nagah asor Melkisedek ugiyta nog tiqiyiy.

Tamaz mat danmebta muturta na in tamaz

mataw kwaziqta na tigiquriyam bug

¹¹ Ari Liway mataw gigo tamaz akabiyan na amalib on mataw giqeman God ameb titnonta a hi iy hasayta. Nazaq iysa iyan God in tamaz mat ta araq abeb teq gwahtiqaqta na anan bilam. Helmo, God in Liway mataw gigo tamaz akabiyan naqmo aqumnib in ago maror Moses bilamta na Isrel on mataw nagta. Ta teq abeb God bilam, Mat ta araq teq gwahtiqaqta na in Melkisedekmo ago dauhibta iydaq ham. Mat na Aron asenlul Liway mataw giduganib gwahtiqaq nazaq in a hi bilamta. ¹² Nazaq iyan mataw tamaz emayta na gidauhan buliysa God ago maror kwaziqta na tubuliydaqmo. ¹³ Teq God in mat ta araq anan bilam, “In tamaz mat iyeq tuteqmo osdaq” hamta amatin na in Liway asenlulib a hi gwahtimta. In mataw en ta araq gilikmanib gwahtimta. Teq mataw en ta araq na gilikmanib mat araq diq gwahtiqeq God ayon tamaz em abanan nab in tamaz akabiyan a hi em yaqayta. ¹⁴ Na in kazaq. I gigo Iyahta in Isrel gises Juda-mo asenlulib gwahtimta. Na i bunmo tuhuritta. Teq gem Juda matawta na in tamaz akabiyan em daqay haqad Moses in gimen gamuk araq nazaq a hi bilamta.

¹⁵ Teq tamaz mat muturta Melkisedek nogta na gwahtiqan i ahol tuwaqim teq i ginad tiqem hasauq. Tamaz em akabiyan kwaziqta na in God anad eman a hi diq ulal iysa in tamaz akabiyan muturta na waqim a bo kwaziqta na abanab tiqam haqauq. ¹⁶ Teq mat muturta na in mataw og kabta gigo gunun muzinim Liway asenlulib gwahtiqim tamaz mat a hi iyta. Haiqqam. Mat na tuteqmo kuluwa-kuluwmo osdaqta naqmo ago

azawaynib in tamaz mat iyta. ¹⁷ Na ezaqgo God in anan kazaq bilam,

Ni tamaz mat Melkisedek ago dauhibta iyeq ni tamaz akabiyan kuluwa-kuluwmo emad tuqosdaq ham. *Buk Song 110.4*

¹⁸ Gamuk naqmo amalib God in maror kwaziqta na muzan tihiqiy. Na ezaqgo maror na in samanta ago zaway hiqiyim usta. ¹⁹ God ago maror Moses bilamta na in nagah araq diq eman God ameb dimniyeq a hi usyaqta. Nazaq iyan God in dante ta araq dimun diqta maror kwaziqta uriyamta na tiqem ig. Em igan i dante nabmo gwahtiqim muzinad le God agerabmo diq tiloqauqta.

²⁰ Ari God in Yesus samanmo eman tamaz mat danmebta a hi iy. Haiqgam. In helmo diq ulilib haqadmo in Yesus atowun eman in tamaz mat danmebta iyta. Ari tamaz mataw ta asor na bunmo gimen daq nazaq a hi em yaqayta. Mat araq helmo ulilib haqad gitowun eman in tamaz emgo amatawun a hi iy yaqayta. ²¹ Teq God-mo in helmo diq ulilib haqad Yesus anan bilaqan Yesus in mat tamaz emaqta amatin iyta. God ago gamuk kazaq bilam,

Iyahta in helmo ulilib tibilam ham. Ad in anad a hikidik buliydaq ham. Ni tamaz akabiyan kuluwa-kuluwmo emad tuqosdaq haqad in bilam ham. *Buk Song 110.4*

²² God nazaq bilaqan Yesus in tamaz akabiyan na waqim emad in God ago maror muturta na zaway ugsa in a hi hiqiyta. Nazaq iyan maror muturta na in God ago maror kwaziqta na uriyamim in dimun diq iyaqta.

²³ Tamaz mataw aqenta nagan moqsa mataw asor muturta gwahtiqeq in gigo ban waq yaqayta. Nazaq iyan mataw kabemmo in tamaz amatawun iyeq os yaqayta. ²⁴ Ari mat ta araq muturta na gwahtiqim ban tuwaqim in tamaz akabiyen emsa mat araq bo in ago ban a hi waqaqta. Na ezaqgo in kuluwa-kuluwmo osaqta na ago iyan. ²⁵ Nazaq iyan in on mataw gimen dante wastitayan in God agerab loqsa in gilumsihsa in tutimmo dimunmo osayta. Na ezaqgo mat na kayeqmo kuluwa-kuluwmo osad in on mataw gimen God bulonad osaqta na ago iyan.

²⁶ Tamaz mat danmebta nawa ya anan teko tibilayta naqmo in i tigilumsihsdaqta. In tawon diqta iyim in aholib daq araq in ananin waqdaqta haiqqam. In ahol abusirinan haiqta teq in mataw daq meqinta emayta na gigo hib pesanmo luwaqta. Nazaq iyan in kait uriyamim gwalehim God ago saw aduganibmo diq ban tuwaqim osaqta. ²⁷ Tamaz mataw kwaziqmo os yaqayta na in kam bunmo tamaz em yaqayta. Emad danmeb in gimo gigo daq meqinta walemgo atamazin emeq teq in gigo walmataw gigo daq meqinta nagan gimen tamaz in em yaqaymo. Ari Yesus nazaq a hi amta. In ahol naw nog God ugad in ame amulikmoqmo tamaz na amta. ²⁸ God ago maror Moses bilamta na in mataw gihol awaz meqin haiqta ginan bilaqan in tamaz mataw danmebta iyayta. Ari God ago gamuk in helmo ulilib hamta na in God ago maror kwaziqta na abeb gwahtimta. Gwahtiqim in God atatinmo atowun amta. Eman God atatin na in tamaz mat danmebta dimun diqta tiqiyim in nazaqmo

kuluwa-kuluwmo osaqta.

8

Yesus tamaz mat danmebta iyim Heven-ib osaqta

¹ Ari gamuk kawa i bilaqauqta ka alulin in kazaq. I gigo tamaz mat danmebta naqan diqta Heven-ib God Awaz Meqinta ago ban tawonta na aqabun ger ban nab osaqta. ² In God ago bit Adugan Tawon Diqta nab tamaz akabiyen emaqta, God ago lotu abitan Heven-ib turaqta nabmo. Bit na mataw wazan a hi eramta. Haiqqam. Iyahtaqqmo bit na wazan eramta.

³ Tamaz mataw danmebta bunmo gigo kabiy in naw amo amo God uqad teq in ayon tamaz emayta. Nazaq iyan Yesus in tamaz mat danmebta iyim in nazaqqmo God ayon tamaz tiqamtamo. ⁴ Ta teq Yesus og kab oseq in tamaz mat danmebta a hi iy nagta. Na ezaqqo God ago maror Moses bilamta na tibilaqan tamaz mataw danmebta naw amo amo God uqayta na in og kab ban tuwaqqim osayta na ago iyan. ⁵ Teq kwaziqqmo Moses in God ago bit karuwsanibta na wazid eraqqan tonsa God in adek wazim bulon, Ni garah abigmanib gwalehim ossa ya bit adulan niqisihunta nazaqqmo diq ni bit na anaghan bunmo em gwahtiqqan ham. *Kisim Bek 25.40*

Nazaq iyan i ginad emauq, Mataw og kab lotu akabiyen emayta na in daq hel diqta Heven-ib usaqta na adulan teq atowunmo emad osayta haqauq. ⁶ Ari muran Yesus tamaz akabiyen tuwaqqim in og kab tamaz mataw bunmo

gigo kabiyta na uriyamim in kabiy dimun diqta emaqta. Ad in God teq on mataw gilikmanib turad in God ago maror muturta na akabiy an emsa maror muturta na in nazaqmo God ago maror kwaziqta na uriyamaqtamo. Na ezaqgo God in ago maror muturta amalib i gidimun tonnan hel diqmo bilamta nazaq in maror kwaziqta na anan a hi bilamta.

God ago maror muturta na in ago maror kwaziqta na uriyam

⁷ Ari God ago maror kwaziqta na in dimunta iyid God in maror ta araq muturta ka emid a hi gwahtiq nagta. ⁸ Ta teq God ago maror kwaziqta na akamnib Iyahta in ago on mataw gigo daq meqinta ulalab eman gwahtiqsa in nan negad bilam,

Yaqqmo Iyahta ya kazaq bilaqaiq ham. Ahol waqiy ham. Ya teq Juda on mataw saw Isrel-ibta na teq saw Judiya-ibta na bunmo nenaq yaqgo maror muturta tinegdaiq ham. Kam na kowa tubolaq ham.

⁹ Kwaziqmo ya Juda gisesan giben wazim giqad Isip hulosim lehta nab ya mataw na yaqgo maror kwaziqta na tineg ham. Negan in yaqgo maror na a hi muzinsa ya in gileh negyaiq ham. Nazaq iyan maror muturta ya negdaiqta na in maror kwaziqmo ya in gisesan negta nazaq nog a hi iydaq ham. Yaqqmo Iyahta ya nazaqmo bilaqaiq ham.

¹⁰ Ari yaqgo maror muturta ya abeb teq Isrel on mataw negdaiqta na in kazaq ham. Yaqgo maror na agamukan bunmo ya in

ginadib tiqemdaiq ham. Ad ya gamuk na in gigemab tumar tondaiqmo ham. Teq ya in gigo God iyeq ossa in yaqgo on mataw iyeq tuqos daqay ham. Yaqmo Iyahta ya nazaqmo bilaqaiq ham.

¹¹ Kam nab on mataw na in an suleq a ta hi ug daqay ham. Ad in bilaq daqay, Ne Iyahta ago huritiy nazaq in a ta hi bilaq daqaymo ham. Haiq ham. Yaqgo on mataw bunmo gibin inaqta teq gibin haiqta inaqmo in yaqgo tuhurit daqay ham. ¹² Na ezaqgo ham on mataw na in yaqgo gunun othassa ya in ginan inad timeqniydaq ham. Inad meqniysa ya in gigo daq meqinta na walemad anadin a ta hi emdaiq ham. *Jeremaya 31.31-34*

¹³ Ari gamuk nawa nab God in bilam, Yaqgo maror muturta ham. In nazaq bilaqad in ago maror danmebta na eman in kwaziqta tiqiy. Teq nagh kwaziq tiqiyta na in sisaqmo a hi useqmo tihiqiy bugdaq.

9

Tamaz mataw danmebta in karuw anedan amalib tamaz em yaqayta

¹ God ago maror danmeb gwahtimta na in ago lotu emgo agununin inaqta teq in ago lotu abitan og kab turtamo. ² Bit lotu em yaqayta na karuwsanibmo wazan eramta. Teq bit na adugan amebta nab lam teq ban teq bret God anog-nib eman usaqta nagan in giqusta. Bit adugan amebta na anan Adugan Tawonta haqayta. ³ Teq in tubusan ayahta bit adugan nab othenan ussa

abe ban bit adugan amikta usta na in anan Adugan Tawon Diqta haqayta. ⁴ Ad faq aqasin ahuran dimun diqta gwalaqta abanan gol-ib emiyta na teq God ago maror amebta abitan amikta na in bit adugan nab giqusta. God ago maror amebta abitan amikta na in gol amalib isih bugiyta. Teq bit amikta na amuganib

manna bret arebun gol-ib emiyta inaq in us. Teq Aron ago katek ahokan gwalta na teq gig giger God in ago maror amebta agamukan mar tonta na inaqmo in bit amikta na amuganib giquismo.

⁵ Ad angelo gidulan gigermo gihol awaqan dimun diqta God ahol anuwan nogta na in bit amikta na amalib adek adek ban an nob ugim turad in bit na ahuqunan isihim turiy. Angelo giger na gisenlotab ban usta nab in ned wazbalid God ago agem meqniy suholyaqta na abanan us. Teq muran ya nagah nagan alulin bilaq hasgo akaman haiq.

⁶ Ari tamaz em anaghan na wastitay bugan tihiqiyan teq kam bunmo mataw tamaz emayta na in bit adugan amebta nabmo le gwahtiqim kabiy emayta. ⁷ Ari bit adugan gigerta nab teq tamaz mat danmebta amomo le gwahtiqaqta. Ulig amulik-mulikmo in ame amulikmo le gwah-tiqad in samanmo le a hi gwahtiqaqta. In ned waqim teq a le gwahtiqaqta. Ned na amalib inmo aholyon tamaz emad ago daq meqinta walemim teq in ago on mataw ginad a hi emadmo daq meqinta emiyta na gigo afaqan in walemaqtamo.

⁸ Daq naqmo amalib God ago Bugaw Dimunta in kazaq i giqisihun kemaq. Lotu abitan amebta na tur tutsa i naga danteqin diq muzeq bit Adugan Tawon Diqta nab le gwahtiqamta na in i gimeb

ulal a hi iyaq. ⁹ Tamaz akabiyan kwaziqta na in muran kam kab suleq kazaq igaqta. Bit kwaziqta nab in naw amo amo God ugayta teq in ayon tamaz amo amo emaytamo. Ta teq tamaz em adan kwaziqta na in mataw God amen tamaz a bolayta na giqeman in God ameb a hi dimniyayta. ¹⁰ Daq kwaziqta na in on mataw gisanmo wastitaygo usaqta. Teq gunun amo amo didaq neqgota na teq yuw uluwgota na teq mataw huzeq gisan abusirinan muzgota nagan bunmo in kuluwa-kuluw usgo a haiqta. God anad on mataw gunun nagan muzinad ossa le in nagah bunmo giwastitaydaqta akaman iydaq haqad in nagta.

Krais inmo ahol anedan amalib tamaz am

¹¹ Ari Krais muran tubolim in dante dimun diqta God i giyon amta na ago tamaz mat danmebta iyim osaqta. In lotu abitan ta araq dimun diqta nab le gwahtiqim teq in i gimen dante na wastitayta. Bit na in lotu abitan karuwsanib emiyta na uriyam bugta. Teq bit na mataw gibenab a hi emiytamo. Na ezaqgo bit na in og ka ago a haiqta. ¹² Teq Krais in memeq anedan teq bulmakau amidon anedan amalib bit na aduganib gwahtiqim a hi lah. Haiqqam. Inmo ahol anedan amalib in ame amulikmoqmo bit adugan Tawon Diqta nab gwahtimta. Gwahtiqim in i giwaqid i tuteqmo in agota iyeq osam haqad in i gizayim amenin inmo anedan na tiqam. Emim teq in bit adugan nab le a ta hi gwahtiqdaqta tiqiy.

¹³ Ari God ago maror kwaziqta na akamnib on mataw in God ameb gihol abusirinan inaq iysa mataw tamaz emayta na kazaq giton yaqay. In

memeq ginedan teq bulmakau matmatta ginedan waqeq bulmakau awta anon bunmo oyworta na abutbutan waqeq ned inaq buliyeq teq in mataw na gimalib hures lam yaqayta. In nazaq gitonsa teq on mataw na in God ameb gisan abusirinan hiqiysa in dimunmo os yaqayta. ¹⁴ Ari muran Kraiss anedan in nagh nagan bunmo tigiquriyam bugta. Kraiss aholib daq araq meqinta a hi ussamo in Bugaw Dimunta tutimmo osaqta na ago zaway amalib inmo ahol tamaz nog God uqta. Ugan tamaz na in i gisan abusirinan amomo a hi suholta. Haiqqam. Na in gunun samanta a hi gilumsihaqta na ago afaqan ne giholib ussa ne gigem meqin loyin yaqayta na inaqmo suholan tihiqiy bugan ne God Kayeqmo Osaqta na ago kabibiy on matawta tiqiyim osayta.

Kraiss anedan naqmo in God ago maror muturta na zaway ugaq

¹⁵ Ari Yesus in daq nazaq emim in God ago maror muturta emid anon emdaqta amatin tiqiy. In God ago maror kwaziqta na ago akamnib moqim in daq meqinta amenin usta na tizay bug. Zay bugan on mataw God gililewunim ago os dimunta ahiqiy haiqta negnan gibilanta na in os dimunta na waqgo adanteqin inaq tiqiyiy.

¹⁶ Mat araq a hi moqadmo nog diq in ago ahuran nagh waqeq wamuzdaqta na agamukan in sansandekib tumar tondaq. Mar toneq in a hi moqsa ago ahuran nagh agamukan na samanta akabiyan haiqmo usdaq. ¹⁷ Na ezaqgo gamuk anamren a hi moqsamo ago ahuran nagh agamukan na in ago zaway haiqqam. Ari

mat na tumoqid teq in ago gamuk na azawayin inaq tiqiydaq. ¹⁸ Daq alulin naqmo ago kwaziqmo in karuw wol emim anedan tuwazbalan teq God ago maror kwaziqta na azawayin inaq tiqiyim usyaq. ¹⁹ Mebmemo diq Moses in ago walmataw bunmo God ago maror agamukan gibilenad in maror na ago gunun bunmo gibilen bug. Gibilen bugim teq in bulmakau amidon anedan teq memeq matta anedan waqim in yuw inaq buliy. Buliyim in sipsip ahulgen kakaqta waqim ay hisop aben amotnib am wazim teq in ned yuw inaq buliyan usta na ulum turim in God ago maror agamukan buk-ib mar tonta na amalib ned hures lamad teq in on mataw bunmo gimalib ned na hunagmo. ²⁰ In gimalib ned hures lamadmo bilam, Ned ka God ago maror in ne muzingo gibilanta na zaway ugaqta ham. ²¹ Ad nazaqmo Moses in lotu abitan karuwsanibta na teq deg bunmo amalib tamaz akabiyen em daqayta na inaqmo gimalib ned na hures lam tonmo. ²² God ago maror Moses wamta na bilaqsa nedmo woqim nagah bunmo giqeman God ameb gibusirinan hiqiyaqta. Helmo, ned araq a hi woqid teq God in on mataw gigo daq meqinta a hi walemdaq.

Krais inmo ahol tamaz gan emim in i gigo daq meqinta na tisuhol bug

²³ Nagah amo amo lotu abitan kwaziqta nab giqusta na in nagah Heven-ib giqusaqta na gidulanmo iyim usta. Sa in karuwmo ginedan amalib nagah nagan suholan God ameb gibusirinan hiqiyyaqta. Ari teq karuw ginedan na in nagah

hel diqta Heven-ib giqusaqta na giwastitaygo ago zaway haiqta. Tamaz araq karuw ginedan uriyamdaqta naqmo amomo in nagah nagan tigi-wastitaydaqta. ²⁴ Nazaq iyan Kraiss lotu abitan og kab gibenabmo emiyta nab in le a hi gwahtimta. Bit gibenab emiyta na in bit diq Heven-ib turaqta na adulanmo. Nazaq iyan Kraiss in bit diq Heven-ib turaqta nabmo le gwahtimta. Gwahtiqim muran in i gilumsihad God anognib tituraq.

²⁵ Teq og kab tamaz mat danmebta na in ulig bunmo ned tamaz emgota wazim bit adugan Tawon Diqta nab le gwahtiqaqta. Teq in ned wazaqta na inmo ahol anedan a haiqta. Ari Yesus nazaq ame kabemmo tamaz a hi amta. ²⁶ Na ezaqgo in ame kabemmo ahol tamaz gan emnan haqad teq og mutur gwahtimta nab iyim bo muranmo in tuteqmo santitiy sor nagta. Teq haiq. Muran kam abebtanta kab Kraiss ulalabmo tugwahtim. Gwahtiqim in on mataw gigo daq meqinta tigiwalem bugnan haqad in ame amulikmoqmo inmo ahol tamaz gan God tuqug. Ugim in tamaz araq a ta ugdaqta na haiq tiqiy. ²⁷ Na ezaqgo God in mataw bunmo giyon bilaqan in gime amulikmoqmo moqeq teq hazizirib tur daqayta. ²⁸ Ad nazaqmo Kraiss ame amulikmoqmo ahol tamaz gan emim in mataw kabemmo gigo daq meqinta inmo ahol ugim sorim tumomta. Abeb teq in ame gigerta gwahtiqdaqta nab in daq meqinta walemgo a hi boldaq. Haiqqam. In on mataw in amen emad osayta naqmo giwaqnan haqad in bo a ta gwahtiqdaqta.

10

Tamaz kwaziqta na in daq meqinta a hi walemyaqta

¹ Ari God ago maror Moses bilamta na aduganib nagah dimdimunta abeb teq gwahtiqdaqta na gidulanmo ussa i ahol waqauqta. Nagah nagan ginon diq maror nab a hi usaqta. Nazaq iyan ulig bunmo mataw tamaz emayta na in tamaz amulik naqmo emsa tamaz na in mataw God agerab loqayta na giwastitayan in God ameb a hi dimniy hasayta. ² Ari tamaz na in mataw giqemid dimun diq tiqiy hasid teq in ulig ta araq nab tamaz na a ta hi em nagiy. Na ezaqgo tamaz na in mataw lotu-ib bolayta na giwastitayid in gigemab gigo daq meqinta na a ta hi loyin nagiy. ³ Teq haiq. In ulig bunmo tamaz emsa daq na in mataw ginad enqenunsa in gigo daq meqinta usaqta na ginadin a ta emayta. ⁴ Na ezaqgo bulmakau matmatta ginedan teq memeq matmatta ginedan in mataw gigo daq meqinta giwalemgo azawayin haiqta. ⁵ Nazaq iyan Krai in og kab tubolnan haqad in amam kazaq bulon,

Karuw wol emim ninmen tamaz emayta na teq naw amo amo nigayta na ginan ni ninad a hi bilaqaq ham. Na ago iyan ni yaqmen mat diq asan tuwastitayim eman usaq ham. ⁶ Daq meqinta atamazin teq karuw anon bunmo faqab eman oyworaqta na ni ginan ninad a hi dimniyaq ham.

⁷ Teq ya bilay, Yaqmo kawa osaiq hay ham. Kwaziqmo ningo marib ya ibin mar toniyta

nazaqmo ya ni ninad tumuzinnan haqad
ya kawa tubol hay ham. *Buk Song 40.6-8*

⁸ Gamuk naway nab in danmeb bilam, Karuw wol emim ninmen tamaz emayta na teq naw amo amo ni nigayta na ginan ni ninad a hi bilaqaq ham. Ad in bilam, Daq meqinta atamazin teq karuw anon bunmo faqab eman oyworaqta na ni ginan ninad a hi dimniyaq ham. Ta teq mataw in God ago maror Moses bilamta naqmo ago gunun muzinim in tamaz amo amo nagan emayta. ⁹ Ad teq gamuk nab in bilam, Yaqmo kawa osaiq ham. Ya ni ninad tumuzinnan haqad kawa tubol ham. In nazaq haqad in tamaz kwaziqta na baymuzad abanab in tamaz muturta na eman tuqusaq. ¹⁰ Daq na God-mo anad nazaq usan in gwah-timta. Nazaq iyan Yesus ame amulikmo inmo ahol tamaz nog God ugan daq naqmo amalib i gihol tidimniyim i God ago on mataw tawonta tiqiyim osauqta.

Krais tamaz amta naqmo in daq meqinta wale-maqta

¹¹ Mataw tamaz emayta na bunmo in gigo banab turad kam bunmo in tamaz akabiyam emayta. In tamaz akabiyam emad in tamaz adan amulik naqmo tutimmo emayta. Ta teq tamaz na in gigo daq meqinta a hikidik walemaqta. ¹² Ari Krais in daq meqinta tigiwalemnan haqad in ame amulikmoqmo tamaz am. Eman tamaz na in kuluwa-kuluwmo usaqta. Krais nazaq tiqemim teq in God aben aqabun ban tuqos wom. ¹³ Os woqim osad God in ago bab bunmo giqemid asen ahaqenib iy bug daqayta na akaman in baq tunim

osaqta. ¹⁴ Na ezaqgo tamaz amulik naqmo in on mataw God in gitowun emim aholyon giwaqan osayta na giqeman in tidimniy hasayta. Dimniy hasim in God ago on mataw tawon diqta iyim osad in nazaqmo tuqos tut daqayta.

¹⁵ Teq God ago marib Bugaw Dimunta in nagan nagan anan i gibilenaqmo. Gamuk na bilam,

¹⁶ Yaqgo maror muturta abeb teq ya mataw neg-daiqta na in kazaq ham. Yaqgo maror na agamukan bunmo ya in gigemab tiqem-daiq ham. Ad ya gamuk na in ginadib tumar tondaiqmo ham. Yaqmo Iyahta ya nazaqmo bilaqaiq ham. *Jeremaya 31.33*

¹⁷ Haqad in gamuk na tibilaqim teq in bilam, Ya in gigo daq meqinta teq in yaqgo gunun oth-asayta na walemad anadin a ta hi emdaiq ham. *Jeremaya 31.34*

¹⁸ Yesus daq meqinta tigiwalem bugan God in daq meqinta nagan anadin a ta hi emaqta. Nazaq iyan daq meqinta walemgo atamazin araq a ta emnanta na haiq tiqiy.

I God anan helmo haqad agerab diq loquq

¹⁹ Nazaq iyan, ya imaqbaban, Yesus anedan i giwastitayan i a hi rabad God ago bit adugan Tawon Diqta nabmo i le tugwahtiqam. ²⁰ Yesus anedan na in i gimen dan muturta tutimmo usaqta eman tugwahtim. Dan na le tubusan ayahta God ago bitab othenan usaqta na agilehun ban le gwahtimta. Teq tubusan na inmo anon. ²¹ Yesus in i gigo tamaz mat danmebta awaz meqinta iyim osad in God ago on mataw bunmo giwamuzaqta.

²² Yesus inmo ahol anedan i gigemab hures lamad in i gunun itiyonim ginad meqniyaqta na suholan tihiqiy bug. In yuw dimunta amalib i gihuz igan i gisan abusirinan haiq tiqiy. Nazaq iyan i ginad helta usaqta na ago i zaway diq iyad i gigem God ameb titnonimmo ussa i God agerab loquq. ²³ God i gidimun tonnan haqad hel diqmo bilamta nazaqmo in tiqemdaq. Nazaq iyan in teq i gidimun tondaqta na abin i bilaqad i ginad hi buliyuq. Ad i ginadnad emad hi hureq hasuq. ²⁴ I an anadin emad an abe yahad i on mataw ginan ginad bilaqsa kabiy dimuntaqmo emuq. ²⁵ Teq mataw asor gituw hiqiysa in Yesus ago on mataw nenaq humab a ta hi wolayta nazaq i hi emuq. Haiqqam. Ne ginad emiy. Kraiis ago kam na bolim sinsin tiqiy. Nazaq iyan ne tuteqmo humab woleq an bulonad an zaway uqad osiy.

I God atatin gileh hi uguq

²⁶ Ari luweq i Kraiis ago gamuk helta na huritad ginad tiqem haseq teq abeb i ginadibmo daq meqinta a ta emad luwam. I nazaq tonsa teq tamaz araq i gigo daq meqinta a ta walemdaqta na haiqqam. ²⁷ Naqmo i rabad God ago hazizir ayahta na amen emad i in ago faq meqinta ago bab ginoy emdaqta naqmo i baq tuneq tuqosam. ²⁸ Kwaziqmo mat araq God ago maror Moses bilamta na itiyonsa mataw giger o ezeqman nazaq in ahol waqeq in leheq nagah in gimeb ahol waqiyta na tibilaq yaqay. Bilaqsa mataw huriteq in mat na anan ginad a hi meqniysa in wol emid tumoqyaq. ²⁹ Ari muran mat helmo tihaqim teq in anad buliyim a God atatin gileh ta ugaqta na

ne mat naqanta anan ginad ezaq emay? Mat na afaqan ayah diqmo a hi waqdaqmo e? God atatin anedan God ago maror zaway ugaqta na in mat naqanta eman in God ago mat tawon diqta iyim osta. Ta teq in anad buliyim God gileh ugad in ned na eman in bilaqne ned samanta nog iyaq. Ad God agem dimunta ugad ago Bugaw Dimunta ugan in Bugaw na tibilawunaqmo. ³⁰ God ago marib gamuk ara q kazaq bilam,

Daq meqinta aqenin waqgo na yaqgo kabiy ham.
 Yaqmo teq mataw daq meqinta emiyta na amenin tinegdaiq ham. *Lo 32.35*

Teq gamuk ara q kazaq ta bilam,

Iyahta in ago on mataw hazizirib tigung kemdaq ham. *Lo 32.36*

An gamuk nawa na anamren ago i tuhurit kemta.
³¹ Helmo, God Kayeqmo Osaqta na in ni faq nignan haqad niwazid teq ni rab naqmo diq hiqiydaqta.

I ginad helta usaqta na awaz meqniyeq usan

³² Ne mebmemo Yesus abin huritim anan helmo haqiyta na ne anadin ta emiy. Kam nab God in ne ginad eman hastitayan ne ginad anuwan inaq tiqiyta. Sa mataw ne geg ayahmo negsa ne afaqan kabemmo sorad gituw a hi hiqiy yaqayta. ³³ In ulalab on mataw bunmo gimeb ne mebay negad gibilawunad afaqan neg yaqayta. Ad kam asor in nazaqmo ne giyogniz afaqan negsa ne in gilumsihad in gigo afaqan na ne sor yaqaytamo. ³⁴ Ad ne gigo mataw asor giqirquran ossa ne in ginan ginad meqniysa le gibiy yaqayta.

Sa kam asor mataw in ne gigo nagah haesmo ginadibmo giwaqsa ne ginad dimniysa a hi giwasih yaqayta. Ne ginad em yaqay, I gigo nagah dimun diqta tuteqmo usdaqta na in a hi waq daqay haq yaqayta.

³⁵ Nazaq iyan ne ginad Kraiss anan helmo haqayta na ne hulosis hi woqan. Ne ginad helta ago amenin ayahmo waqnanta usaq. ³⁶ Ne giwazmo meqniyeq God amen emad gituw hi hiqiyen. Ne nazaq God anad muzinad oseq teq naw in negnan hel diqmo bilamta na ne tuwaq daqay. ³⁷ God in ago gamukib kazaq tibilam, Sisaq haiq mat boldaqta na in tuboldaq ham. In agudan a hi emdaq ham. ³⁸ Sa yaqgo on mataw titnonta na in helmo haqad oseq teq in dimunmo kayeqmo tuqos daqay ham. Ari in helmo haqad oseq gihol hureqid teq ya in ginan inad a hi dimniydaq ham.

Habakuk 2.3-4

³⁹ Teq i ne nenaq i mataw gihol hureqim meqniyayta na nog a haiqta. I helmo haqad kayeqmo dimunmo osamta aqon matawun tiqiyim osauqta.

I God anan helmo diq haqad giwaz meqniyeq turam

11

I helmo haqauqta na ago adan alulin

¹ Ari i helmo haqauqta na ago adan kazaq. I nagah bunmo God ignan bilamta na amen emim osad i ginad emauq, Helmo diq God tiqigdaq haqauq. Haqad i nagah na i gimeqnagnib ahol

a hi waqad i ginad emauq, Nagah na hel diqmo tuqusaqta haqauq. ² Mataw aseseqta kwaziqmo osiyta na in nazaq God anan helmo haqsa God in ginan anad dimniyyaqta.

³ Teq i helmo haqad ginad kazaq emauq, God gamukmo bilaqan kait og inaq gwahtimta haqauq. In nagah i gimeb ulilemim usaqta na amalib nagah bunmo i ahol waqauqta na giqamta haqauq.

Abel, Enok teq Nowa in God anan helmo haqiyta

⁴ Teq Abel in God ayon tamaz emad anan helmo diq hamta. Haqad in ago tamaz in abab Kein ago tamaz uriyamim dimun diq iyta. Nazaq iyan God in Abel ago tamaz anan anad dimniysa in Abel anad helta na ahol waqad anan mat titnonta ham. Abel tumomta teq in God anan helmo hamta awagamun na in i suleq dimunta gibilen tutaq.

⁵ Teq Enok helmo haqad osim a hi moqsamo God in waqim ad Heven-ib tugwalah. God in Enok anon awitan inaqmo waqim a gwalehan mataw og kabta in nagunim teq ahol a ta hi waqiy. Na ezaqgo God ago marib i gamuk kazaq ahol waqauqta. Gamuk na bilam, God in Enok waqim ad a hi gwalehadmo in Enok anan anad tidimniy ham. ⁶ Na ezaqgo mat God anan helmo a hi haqsa God in anan anad a hikidik dimniydaqta. Haiqqam. Mat God agerab loqnan anad usaqta na in kazaq anad emdaq. God helmo diq osaqta haqdaq. Ossa mataw giholtuw bulad God nagunad luwsa teq God in gimeb ahol ulal tonad gidimun

tonaқта haqdaq. Mat anad nazaq emaqta naqmo in God agerabmo diq loqaқта.

⁷ Teq Nowa in God anan helmo haqan God in nagah abeb teq gwahtiqdaqta na ago Nowa anadib emad tubulon. Bulonan in nagah nazaқта ahol a hi wamta teq in God ago gamuk na huritim anan helmo haqadmo in muy araq tiqam. Emim muy nab in ago aw amun nenaq le gwahtiqim in dimunmo osad a hi moqiyta. Nowa ago daq naqmo amalib in on mataw God gileh ugiyta na gigo daq meqinta eman ulal iyan in timeqniy has bugiy. Sa Nowa-mo abin God ameb titnonimmo usta. Na ezaqgo in God anan helmo haqan God in anan mat titnonta ham.

Abraham God anan helmo haqan God in awe Sara inaq gidimun ton

⁸ Teq God in Abraham og araq ugid ingo iydaq haqad in lilewunim og nab lehgo tubulon. Bulonan Abraham God aqez na anan helmo haqad in eraqim tilah. Lehadmo in edob diq lehyaқта na ago in a hi hurityaq. ⁹ In helmo haqad lehim God kwaziqmo og ugnan hel diqmo bulonta nabmo in gwahtiqim in mat begbegta nog iyim og nab saw haresmo tiluw osyaq. Osad in bit karuwsanibta emim ossa in atatin Aisak teq Aisak atatin Jakob inaq in bit naqantab og nab tuqos yaqaymo. Teq God in Abraham og ugnan haqad hel diqmo bulonta agamukan na in Aisak ayow Jakob inaq gimen ustamo. ¹⁰ Abraham og nab luwad in uliq ta araq teq gwahtiqdaqta na amen emyaq, uliq na gwahtiqid in nab abe emeq tuteqmo tuqosdaq haqad. Na ezaqgo God-mo in uliq na wazid

eraqdaqta teq uliq na ezaq diq iyeq usdaqta na God-mo anadib usaqta.

¹¹ Teq Abraham God anan helmo haqsa in awe amun uggo azawayin aholib tubol.* In awe Sara aw nignigta. Teq in awe amun ugdaqta akaman tekomo tuhulosta. Teq in anad emyaq, God amun yagnan hel diqmo bilamta nazaqmo in tiqemdaq haqyaq. ¹² Nazaq iyan mat adinowan iyim aholib amun emgo azawayin tihiqiyta na alulib mataw en araq tugwahtiqiy. Mataw na kabemmo diq gwahtiqiyta, bilaqne kaitab ulig turayta na teq kamis adekib ibur giqu sayta nazaq nog in gwahtiqiy. Gwahtiqan teq mat araq diq in ginulingo ahun haiqgam.

¹³ Mataw nawa i giwagamun huritim bolta na bunmo in God anan helmo haqad osim tumoqiyta. Teq in kayeqmo osad in og God negnan hel diqmo gibilanta na a hi waqiyta. Haiqgam. In pesanmo turad nagah abeb teq gwahtiqdaqta na aholmo waqad in ginad tidimniy yaqayta. Ginad dimniysa osad in bilaq yaqay, I bilaqne on mataw uliq araqabta bolim og kab begbeg os nog iyauq haq yaqayta. ¹⁴ On mataw gamuk asen naqanta bilaqsa i huritad ginad emauq, Mataw na giholyon og araq tinagunay haqauqta. ¹⁵ Ari mataw na in gigo og in hulosisim boliyta na anadin em tutad teq in muleqeq ta leh nagiyta. ¹⁶ Teq in gigo og na in anadin a ta hi em yaqay. Haiqgam. In og araq dimun diqta Heven-ib usaqta naqmo waqnan ginad bilaqyaq. Nazaq iyan in God anan

* **11:11:** Mataw asor in Grik nan-ib gamuk ka ahol waqad ginad emay, Sara-mo God anan helmo haqad amun emgo azawayin wamta haqay.

i gigo God haqsa God amebay a hi woqyaq. Na ezaqgo in mataw na gimen uliq araq tuwastitayan usta na ago iyan.

¹⁷⁻¹⁸ Ari God in Abraham bulonim bilam, Ni nitatin Aisak-mo ago onminta naqmo ginan Abraham asenlulibta haq daqay ham. *Jenesis 21.12*

Haqan Abraham in God aqez na anan helmo tiham. Nazaq iyan abeb God in Abraham ulum waqad atatin wol emgo bulonan Abraham in Aisak tamaz nog God ugnan ton. God in Aisak-mo ago hib Abraham dimun tonnan hel diqmo bulonsa Abraham tuhuritta. Teq in atatin amulikmo osta na tamaz nog God uggo tiqiyim os. ¹⁹ Na ezaqgo in anad am, Aisak moqid teq God wazid ta eraqdaq ham. An in nazaq nogmo tiqiy. Aisak moqgo banab usim ta eraqan teq in amam ta wam.

Aisak, Jakob teq Josep in God anan helmo haqiyta

²⁰ Teq Aisak in God anan helmo haqad in atatin Jakob ayow Iso inaq gibar tonad in giger gigo hib nagah abeb teq gwahtiqdaqta na ago tigibilan.

²¹ Teq Jakob in God anan helmo haqad osim tumoqnan tonadmo in atatin Josep atatin giger na gibar ton. Gibar tonim huload teq in ago katek wazim ulum ugim in kuh tonim God abin tiqiluw.

²² Teq Josep in God anan helmo haqad osim tumoqnan tonadmo bilam, Abeb teq Isrel in Isip huloseq tileh daqay ham. Haqad in leh daqayta

nab teq in ahol aditin waqeq ad lehgo in tibil-
ammo.

Moses in God anan helmo hamta

²³ Teq Moses anen agemab hitiqan anen amam in gigo amun na ahol waqan in dimun diq iyyaqta. Nazaq iyan in king ago gunun itiyonnan a hi rabad in God-mo anan helmo haqad in gigo amun na kalam ezeqman nazaq ulileman us.

²⁴ Teq Moses ayah tiqiyim in God anan helmo haqad osad in anad tiqam, Ya inan bilaq daqay, King Fero amiy ago amun Isip-ubta haq daqay na ya hulosaq ham. ²⁵ Na ezaqgo in daq meqinta ago adan muzinad kam asitmo anad dimniysa osnan atuw hiqiyyaqta. In God asenlul nenaq afaqan sornan anad bilaqyaqta. ²⁶ Krais in ago on mataw gimen mebay sornan anad bilamta nazaqmo Moses in mebay na sornan anad bilammo. Ad in anad emyaq, Yaqgo on mataw gimen mebay sordaiqta na in Isip gigo os dimunta anaghan nag bunmo giquriyamta haqyaq. Na ezaqgo in naw dimunta God teq ugdaqta naqmo in anadin tuteqmo emad luwyaqta.

²⁷ Teq Moses God anan helmo haqad osad in eraqim Isip hulosisim tilah. Lehsa Isip gigo king na ahol waqad agem timeqniyyaq. Ta teq Moses in king na anan a hi rab. In ame le God i ahol a hi waqauqta na ahol waq nog iyad in zaway diq iyeq osyaq.

²⁸ Teq Moses God anan helmo haqad in ago on mataw gibilenan in Pasova adidaqan wazim teq in ned waqim in gigo dan ezab tiqemiy. In nazaq tonid teq angelo boleq Isip gitatniz aqenta ginol

emad in Isrel gigo onmin gihulosid dimunmo os daqay haqad.

Isrel on mataw kabemmo in helmo diq haqiyta

²⁹ Teq Isrel on mataw Isip hulosim lehiyta na in God anan helmo haqad Kamis Kakaqta urotsa kamis hureq hasan in og amayqanta bay nog iyim lehiyta. Lehsa Isip mataw na in Isrel gimuzim lehad in nazaqmo kamis urotam haqad lehsamo kamis na muleqim gineqanmo tumoqiy.

³⁰ Teq Isrel on mataw na in God anan helmo haqad in uliq Jeriko ago gel lilut ugad kam 7 nazaq in luwanmo gel na tuwom.

³¹ Teq danatab aw Rahab in God anan helmo haqsa Isrel mataw giger in ago uliqab saw wirinim bolan in agem dimunta negad gilumsihta. Nazaq iyan in ago uliqab on mataw God aqez othasiyta na moq bugsa in nenaq a hi momta.

³² Teq ya naga gamukinmo a ta bilaq tutdaiq? Ya Gideon teq Barak teq Samson teq Jepta teq Devit teq Samuel teq God ago nantut nagan giwagamun bilaqgo akaman haiq. ³³ Mataw na in God anan helmo diq haqad in bab emim king kabemmo gidauhan nenaq gibayan woq yaqayta. Teq in gigo walmataw giwamuzad in daq titnonta amalib gigo daq ulum kemeq amenin neg yaqayta. Teq God nagah negnan hel diqmo gibilanta na in tuwaq yaqayta. Teq in laiyon gitenmos ituq yaqayta. ³⁴ In God anan helmo haqad faq ayahta oysa in wolmiy yaqayta. Teq in baqir aban emsa baqir a hi gilum emyaqta. In gihol moqsa in zaway waqim gihol ta dimniy yaqayta. Teq in bab emgo giwaz meqin diq iy

yaqayta. Ad in uliq en ta asor gigo mataw bab emayta na gimuzid leh yaqayta. ³⁵ Teq on asor God anan helmo haqsa in gigo onmin tumoqiya na hodhodab eraqid in nenaq ta os yaqayta.

Ta teq mataw God anan helmo haqiyta na asor bab in ginol titayan moq yaqayta. Moqsa mataw ta asor gilumsihnan tonsa in hulosa yaqayta. In ginad em yaqay, Abeb i hodhodab eraqeq kayeqmo dimun diqmo tuqosamta haq yaqayta. ³⁶ Sa mataw dimdimunta na asor bab in afaqan negad gibilawunad teq in gusib giwistayad teq in senibmo giqirquid os yaqayta. ³⁷ Teq in mataw na asor gimalib gig hunegad teq in asor ay gugur amalib giqurot tay yaqayta. Teq in baqir amalib ginol emsa moq yaqayta. Sa mataw dimdimunta na asor in sipsip teq memeq gisan tubusan nog weleq luw yaqayta. In gihol ago nagah bunmo ago siqim iysa mataw in afaqan negad teq in giholib daq meqin diqta em yaqayta. ³⁸ Nazaq iyan in haresmo lehad og amatawun haiqtab teq garahab teq gig akuduqnib teq og akuduqnib in ulilemeq os yaqayta. In mataw dimdimun diqta. In og kab mataw meqinta nenaq a hi os nagiyta in os yaqayta.

³⁹ On mataw na bunmo in God anan helmo haqad in gihol abin dimun diqta God ameb usyaqta. Ta teq in og kab osad in nagah dimunta God negnan haqad hel diqmo gibilanta na a hi waqiyta. ⁴⁰ Na ezaqgo God in i bunmo gimen dante araq dimun diqta teq gwahtiqaqta na in ahol waqan usta. In anad am, Mataw kwaziqmo ya inan helmo haqad osiyta nagan in dante na hidmo ahol a hi waq daqay ham. In on mataw

abeb teq gwahtiqeq ya inan helmo haq daqay na gibaq tunsa in bunmo araqibmo dimniy has daqay haqad in anad usta.

12

I Yesus ahol waqad anan helmo haquq

¹ God ago on mataw dauh biyahta nawa ya ginan bilayta na in i gililut igim turad in i God anan helmo haqamta na adanteqin giqisi-hunayta. Nazaq iyan i nagah afaqanta giholib usaqta na bunmo teq giholib daq meqinta i ginad hureqaqta na i hulos buguq. Ad i gituw hi hiqiysa God i gimen dan emim bilam, Bo kazaq sibiy hamta naqmo i muzeq sibuq. ² I Yesus anan gime diq tih neman. Inmo i ginad helmota na alulin teq inmo i ginad helta na tuwol netdaqta. Yesus abeb teq os dimunta waqeq anad dimniysa osdaqta na anadin emad in zaway diq iyim afaqan sorad tursa le in ayib othenanmo tumom. In ay nab moqdaqta ago mebay na anadin eman in nagah diq a hi iyta. An muran in God ago ban tawonta na aqabun ban tuqos woqim osaqta.

God i giwastitaynan haqad afaqan igaqta

³ Ne ginad em hasiy. Kwaziqmo mataw meqinta in Yesus bab diq ug yaqayta. Ta teq in awaz meqniyim turad ahol a hi hureq hasyaq. Na ne anadin emad ne gihol husisiqsa gituw hi hiqiyen. ⁴ Helmo ne og ka ago daq meqinta bayid woqgo haqad inaq bab emayta teq bab na amuganib ne ginedan asor a hi woqaqta. ⁵ Teq God in ne gigem zaway ugnan bilamta na anan

ne gidek tizizal e? In ne ginan yaqgo onminmo diq haqad in kazaq ne gibilan,

Yaqgo amun ham, Iyahta suleq nigsa luweq ni suleq na anan nagah samanta haqdaq ham. Ad luweq in ni niwastitaynan haqad ninolsa ni nituw hiqiydaq ham.

⁶ Ne nazaq hi emiy ham. Iyahta in on mataw ginan anad diq bilaqaqta naqmo suleq negaqaqta ham. Teq in on mataw giwaqim ginan yaqgo onmin haqqaqta na bunmo in gusib giwistitayaqtamo ham. *Gutpela Sindaun 3.11-12*

⁷ Nazaq iyan ne zaway diq iyeq tursa God ne giwastitayan. Amun amam in ago amun ayon emaqta nazaq nog in ne giyon emaq. Og kab mat araq in ago amun a hi wastitaydaqta haiqqam. ⁸ Ad nazaqmo God in ago onmin bunmo giwastitayaqtamo. Ari in ne a hi giwastitayid teq ne in ago onmin diq a hi iy daqayta. Haiqqam. Ne bilaqne onmin danatabta nog iy daqayta.

⁹ Ne ginad emiy. I gimaman og kabta na in i giwastitaysa i giwazinauqta. Nazaq iyan i Gimam i giwitan giwamuzaqta na in i giwastitaysa i in aqez huritad ahaqenib a hi osam e? Na haiqqam. I in aqez hurit kemeq ahaqenib iyeq kayeqmo osamta. ¹⁰ I gimaman og kabta na in ginadibmo kam asitmoqmo i giwastitayayta. Ari God-mo i gidimun tonnan haqad giwastitayaqta. In anad emaq, Ya tawon diqta iyim osaiqta nazaq nog yaqgo onmin os daqaymo haqad in i giwastitayaqta. ¹¹ I Gimam Iyahta na in i giwastitaysa i ginad a hi dimniysa gigem afaqanmo loyinauqta.

Teq abeb in i giwastitayta na anon emsa i giholib daq titnonta gwahtiqa i gigem kiskismo tuqusaqta.

I giditin itiwuneq zaway iyeq turuq

¹² Nazaq iyan ne giben husisiqim wo yuk tonad usaqta na waz ta eraqan. Ad ne gibakbakan harara nemaqta na itiwunid awaz ta meqniyan.

¹³ Ne giholyon dan wastitayid titnonan. Ne nazaq emeq teq ne dan na muzinad gisen kok tonim usaqta na a hi meqniy hasdaq. Haiqqam. Ne dan titnonta na muzadmo ne gisen kok tonim usaqta na tidimniydaq.

¹⁴ Ne zaway diq iyeq mataw bunmo nenaq zib alowabmo osiy. Ad negmo gihol God ugad ne God ago daq tawonta naqmo ne muziniy. Mat aholib God ago daq tawonta a hi usaqta na in abeb Iyahta ahol a hi waqdaq. ¹⁵ Teq ne an wamuz naqmo diq hiqiyiy. Luweq ne gimaqbab araq woqeq God agem dimunta ugaqta na in hulosdaq. Ad ne an wamuzad ne gigo araq in bilaqne ay aninin agon inaqta nazaq nog hi iyan. Luweq ay na gwaleq anon emsa ne bunmo God ameb gihol anuqlan inaq iy daqay. ¹⁶ Teq ne gilikmanib mat araq God gileh ugim inmo anad meqinta muzaqta na in ne nenaq hi osan. Mat nazaqta araq in Iso daq amta nazaqmo in emad in God ago nagh dimdimunta anan nagh a haiq haqsa ne mat na hidmo wastitayiy. Iso in Aisak atatin aqenta iyim in amamgo nagh kabemmo waqdaqta abin dimunta usta. Teq in abin dimunta na amikqan ugad amenin in didaq deg amulikmo waqim namta. ¹⁷ Wagam

na ne tuhuritiyta. Abeb in amam ago hib nagah dimunta na waqnan bulonsa amam gileh tuqug. Gileh ugan Iso gaqad ame kabemmo bulonyaqta teq in anad buliydaqta akaman haiq tiqiy.

I uliq Jerusalem Heven-ib usaqta nab tugwahtiw

¹⁸ Ari og ka ago saw araq ne God ago nagah ahol waqad waz daqayta nab ne le a hi gwahtiqiyta. Ne ginad emiy. Kwaziqmo Isrel on mataw garah araq asenab gwahtiqim turad in gime anonab daq kabemmo gwahtiqsa ahol waqiyta. Garah nab faq ayahta oysa romriq dub diq tiqan saw arab inaq iysa tim awaz meqinta sibyaq. ¹⁹ Sa taur gayonsa in mat araq gamuk bilaqsa huritiyta. Isrel on mataw bunmo gamuk na huritad in rabad teq in Moses kazaq buloniy. Ni God bulonid in i gimen gamuk araq ta hi bilaqan haqiy. ²⁰ Na ezaqgo teko God in gamuk atoranta kazaq gibilan,

Mat araq o karuw araq in asen garah ka asitmo mirirewunidmo ne gig hunegeq wol emid moqan ham.

Kisim Bek 19.12-13

Haqsa Isrel mataw gamuk na huritim in gigo zaway tihiqiy bugyaq. ²¹ Helmo, daq aseseqta nagan gwahtiqsa mataw bunmo rab titay yaqay. Sa Moses inaqmo nagah nagan ahol waqad bilam, Ya rab ilum netsa ihol harara nemsas oiaq ham.

Lo 9.19

²² Ari negmo teq ne le garah nab a hi gwahtiqiy. Haiqqam. Ne garah ta araq anan Sayon haqaytab tugwahtiqiyta. Teq ne God Kayeqmo Osaqta na ago uliq Jerusalem Heven-ib usaqta nab ne tugwahtiqiymo. Uliq nab angelo kuluw diqmo

humab wolim ginad dimniysa osayta. ²³ Teq ne God ago onmin Gimango nagañ kabemmo tuwaqim in atatniz aqenta nog iyim osayta na gigo humabub ne tugwahtiqliymo. On mataw na givin Heven-ib mar tonan usaqta. Teq ne God on mataw bunmo gilum kemdaqta na agerab tugwahtiqliymo. Sa ne on mataw titnonta God gilumsihan giwitan tidimniy hasim osayta na gigerab tugwahtiqliymo. ²⁴ Teq ne Yesus-mo ago hib tugwahtiqliymo. In i gimen God ago maror muturta a bolta. Ad ne Yesus anedan in ne gimalib hures lamta na ago hib tugwahtiqliymo. Ned na in Abel anedan uriyamim in i gimen gamuk dimun diqta bilaqaqta.

I gihol wamuz naqmo hiqiyuq

²⁵ Ne gihol waziy. Luweq ne gidek hiqiyad God aqez othas daqay. Kwaziqmo God aqez og kab gwahtiqim in on mataw gidek wazim gamuk atoran diqmo gibilensa in huritiyta. Ta teq mataw na God aqez na gileh ugiyta. Gileh ugan God faq negsa in tuk daqayta asawan nagun yo hiqiy yaqayta. Ari muran God aqez Heven-ibmo hitiqad i gidek wazaqta. Gidek wazsa i in aqez na othaseq i edob tukeq leham? Na hikidik. ²⁶ Kwaziqmo Isrel on mataw garah na asenab tursa God aqez iyanmo og ahol wolta. Ari muran in ago gamuk hel diqta araq tuqus tutaq. Gamuk na bilam,

Abeb ya og emid in ame amulikmoqmo ahol a ta woldaq ham. Teq ya og amomo emid ahol a hi woldaq ham. Og kait inaqmo ya giqemid in gihol tuwol daqay ham. *Hagay 2.6*

²⁷ Ari in bilam, Og ame amulikmoqmo ahol a ta woldaq hamta. Nazaq iyan i ginad emauq. God in og kait inaq giqemid gihol wolsa nagah bunmo gihol woldaqta na hiqiy bugsa nagah ahol wol haiqta naqmo amomo in tuqus tutdaq haqauq.

²⁸ Nazaq iyan i God ago maror ahol wol haiqta na aduganib gwahtiqim osad i ginad dimniysa God esey uguq. Ad i in anad muzinad daq in anan anad bilaqaqta naqmo amalib i in ayon lotu emuq. Lotu emad i in anan rabad abin wazinad osuq. ²⁹ Na ezaqgo i gigo God in bilaqne faq ayahta eraqim nagah meqmeqinta bunmo oy bugaqta nazaq nogta.

13

I gimaqbaban ginan ginad diq bilaqan

¹ Ari ne bunmo maqbab nog an anan ginad bilaqsa osiy. ² Sa mataw uliq araqaqta ne gigo bitab bolsa ne gilowan tonad nenaq osiy. Na ezaqgo daq na amuganib mataw asor in angelo-mo giwaqim giqad bitab a lehim nenaq osiyta. In angelo bolyta nazaq in ginad a hi emiy. In ginad emiy, Ka matmo bol haqiy.

³ Teq ne gimaqbaban giqirquran osayta na ginadin emad gigo afaqan soriy. Bilaqne mataw ne inaqmo giqirquran osayta nazaq nog. Ad mataw gibaymuzan afaqan sorayta na ne ginadin emiymo. Bilaqne in afaqan sorsa ne in nenaq araqibmo afaqan sorayta nazaq nog.

⁴ Mat aw inaq an waqayta na in daq dimunta. Teq mat awe inaq an tuwaqeq in God ameb ginumlan haiqmo dimunmo osiy. Ne ginad emiy,

Abeb teq God in on mataw an haresmo hureqim inaq usiyta na teq in an alulib hureqim inaq usiyta na bunmo gigo daq meqinta na amenin meqin diqta tinegdaq.

⁵ Ne mani anan ginad hi bilaqan. Sa nagah ne inaqta naqmo ne wazad ne mat araq ago nagah ta asor hi utetiy. God inmo tibilam,

Ya ne giholib hiqiysa ne samanmo a hi os daqay ham. Haiqmo diq ham. *Lo 31.6*

⁶ Nazaq iyan i gigem zaway ugad kazaq bilaqam, Iyahta ya ilumsihsa ya a hi rabdaiq haqam. In ya iwamuzsa mat araq a hi imeqin tondaq haqam. *Buk Song 118.6*

I Yesus muzeq inaq lehad gimebay hi woqan

⁷ Ne gigo mataw danmebta God ago gamuk gibileniyta na ne ginadin emiy. In og kab kabiyy daq dindimunta emad ossa in gigo kabiyy na anon kabemmo emsa in amenin dimunta waqiyta. Na ne anadin emad ne in gisen muzad in God anan helmo haqiyta nazaqmo ne helmo haqiyimo.

⁸ Yesus Kraisa ago daq a hi buliyaqta. In irimo osta nazaqmo in muran osaq. Teq in nazaqmo kuluwa-kuluwmo tuqos tutdaqmo. ⁹ Nazaq iyan suleq amo amo ahuritan araq diqta na in ne ginad hureqsa ne God ago dan hi hulosiy. God aqem dimunta igaqta naqmo in i giqemid i zaway iyeq turamta. Ari didaq agununin amo amo mataw asor bilaqayta na in i gigem zaway a hi ugdaq. Mataw gunun na muzinsa gunun na a hi gilumsihsa in luwayta.

¹⁰ I gigo tamaz em abanan ta araq turaqta. Teq mataw God ago bitab tamaz akabiyan kwaziqta

emayta na in i gigo ban nab karuw waqeq neqgo gibin haiqta. ¹¹ Tamaz akabiyan kwaziqta na amuganib tamaz mat danmebta in karuw anedan waqim ad le bit adugan Tawon Diqta nab gwah-tiqim in daq meqinta atamazin emaqta. Emim teq in karuw na ginon uliq asan ban faqmeb hunegan oyaqta. ¹² Nazaq iyan Yesus inmo anedan amalib on mataw giqemid in God ago tawonta iy daqay haqad in nazaqmo uliq asan ban santitiy sormo. ¹³ Daq naqmo ago i uliq asan ban Yesus agerab leheq in nan meqinta waqad mebay sorta nazaqmo i mebay soruqmo. ¹⁴ Na ezaqgo og kab i gigo uliq araq tuteqmo usdaqta na haiqgam. I uliq abeb teq gwahtiqdaqta naqmo anan saw waqauqta. ¹⁵ Nazaq iyan Yesus i gimen dante tuwastitayan i tuteqmo God abin iluwauqta na tamaz nog God uguq. Mataw God anan i gigo God haqayta naqmo giqezab gamuk nazaqta gwahtiqaqta. ¹⁶ Ad ne on mataw gigo hib daq dimunta emiymo. Teq ne gigo asor nagah ago siqim iysa ne negmo gigo nagah na amalib gilumsihiy. God in tamaz naqan diqtaqmo anan anad bilaqta.

God i giqemid i dimunmo osamta

¹⁷ Ne gigo mataw danmebta na ne giwamuzad osayta. Abeb teq God in susumun negsa in kabiy bunmo emiyta na ago agamukan God tubulon daqay. Nazaq iyan ne in giqez huritad gihagenibmo osiy. Ne nazaq emsa teq in ginad dimniysa gigo kabiy anonon diqmo emad in gigem afaqan a hi iydaq.

Ari ne giqemid gigem afaqan iysa teq in ne gimen kabiy anononmo a hi emad a hi gilumsih daqay.

¹⁸ Teq ne i gimen God bulonad susumun ugsa in i gilumsihan. Na ezaqgo i gihol loyinad i God ameb gigem dimunmo ussa kam bunmo i titnoneqmo luwnan ginad bilaqaqta. ¹⁹ Teq yaqmo inad awaz meqinta amalib kazaq ne gibilenaqmo. Ne yaqmen God bulonsa in hidmo iqemid ya ne gigo hib muleqeq ta lehiq haqaiq.

²⁰ God in Sipsip Anamren awaz meqin diqta na hodhodab wazan ta eramta. In anad i gigo Iyahta Yesus eraqeq inmo anedan amalib God ago maror muturta na zaway ugsa maror na tuteqmo usdaq haqad in wazan eramta.

Ari i gigem kiskismo usdaqta na alulin Godmo. ²¹ In ne gilumsihsa teq ne daq dimunta bunmo emgo tiqiyad ne in anadmo diq tumuzin bug daqay. Ad in Yesus Kraisa kabiy amta na amalib i bunmo giduganib daq in anan anad bilaqaqta na emid tugwahtiqaq. Nazaq iyan i tuteqmo kuluwa-kuluwmo Yesus abin iluwuq. Hel diqtaqmo.

Gamuk abebtanta

²² Ya imaqbaban, ya inad awaz meqin amalib kazaq bilaqaiq, Ne gidek emeq yaqgo gamuk ka huritad gituw hi hiqiyen haqaiq. Na ezaqgo ya ne gigem zaway uggo haqad sansandek kab gamuk siqimmo mar tonta. ²³ I gimaqbab Timoti irquran osan in hasiyta na ago ne tuhuritiy. Ari in yaqgo hib hidmo gwahtiqaq teq ya inaq i leheq ne tigibiyam.

²⁴ Ari i gigo zeq dimun ka ne waqeq ne gigo mataw marorta na teq God ago on mataw tawonta na bunmo negiy. Sa Yesus ago on mataw Italiy-ib osim boliyta na in gigo zeq dimun ne gimen eman nawa leh negaqmo.

²⁵ Ari God agem dimunta ne bunmo negsa ne osiy. Nawaqmo.

**God Ago Maror Muturta Agamukan
The New Testament in the Bargam Language of Papua
New Guinea**

Nupela Testamen long tokples Bargam long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bargam

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2013-02-05

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

e6d4bba7-efc9-5580-b990-ee6b0ef92064